

Отримано: 15 лютого 2022 р.

Прорецензовано: 3 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 9 березня 2022 р.

e-mail: a_zvjagina@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-162-166

Звягіна Г. О., Соляненко О. Л. Стилїстика роману Юрія Косача «Володарка Понтиди». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 162–166.

УДК: 821.161.2-81'42 Косач

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9778-6833>

Web of Science Researcher ID ADG-1124-2022

Звягіна Ганна Олександрівна,

кандидат філологічних наук

Соляненко Олена Леонідівна,

Запорізький державний медичний університет

СТИЛІСТИКА РОМАНУ ЮРІЯ КОСАЧА «ВОЛОДАРКА ПОНТИДИ»

Стаття присвячена дослідженню специфіки авантюрно-пригодницького роману Юрія Косача «Володарка Понтиди», визначено його ідею та проблематику, місце цього жанру у системі жанрових модифікацій та серед історичних творів автора. Специфічна форма твору – діарій впливає на злиття образу оповідача та образу автора. Роман написаний від імені уявної історичної особи з використанням «книжної» мови XVIII століття, яку автор зберігає з незначними правками. Усе це обумовлює використання специфічних мовних засобів, що визначають стилістику твору та особливості індивідуально-авторського стилю. Розглядаємо латинізми, макаронізми, полонізми та авторські неологізми, що формують лексику твору. Досліджуємо також фразеологічні одиниці, які класифікуємо за походженням та способом використання. Особливе зацікавлення викликають ініомовні запозичення, які автор подає з поясненням або перекладом, трансформовані або індивідуально-авторські фразеологізми. Пріділено увагу стилістичним фігурам у романі та меті їх вживання. Зокрема розглянуті такі, як градація, апосіопеза, полісиндетон, асиндетон, плеоназм, тавтологія, повтор, паронимазія, антитеза, риторичне запитання, запитання і відповідь. Серед синтаксичних засобів розглянуто вставні слова та виділено шість груп з точки зору їх значення. Пріділено увагу вставленим конструкціям, способом їх уведення, структурного вираження (словосполучення, прості та різні види складних речень) та ускладнення (знаки питання, оклику, вигуки, цитати та фразеологізми). Відзначено їх комбінацію та насиченість ними речень.

Ключові слова: авантюрно-пригодницький, діарій, фразеологічні одиниці, стилістичні фігури, вставні та вставлені конструкції.

Hanna Zviaghina,

Candidate of Philological Sciences

Olena Solyanenko,

Zaporizhzhia State Medical University

STYLISTICS OF YURIY KOSACH NOVEL «THE RULER OF PONTIDA»

The article is devoted to the study of the specifics of Yuriy Kosach adventure novel «The ruler of Pontida». It identifies its idea and issues, the place of this genre in the system of genre modifications and among the historical works of the author. A specific form of the work – diary affects the merging of the image of the narrator and the image of the author. The novel is written on behalf of an imaginary historical figure using the «book» language of the XVIII century, which the author preserves with minor edits. All this determines the use of specific language tools that determine the style of the work and the features of individual authorial style. We consider Latinisms, Makaronisms, Polonisms and author's neologisms which are forming the lexica of the work. We also study phraseological units, which are classified by origin and method of use. Foreign language borrowings call particular interest. The author submits them with an explanation or translation. We investigated transformed or individually-authorial novel's phraseology. Attention is paid to stylistic figures in the novel and the purpose of their use. In particular, such as gradation, aposiopesis, polysyndeton, asyndeton, pleonasm, tautology, repetition, paronomasia, antithesis, rhetorical question, question and answer are considered. Among the syntactic means insert words are considered and six groups are distinguished in terms of their meaning. Attention is paid to the inserted constructions, ways of their introduction, structural expression (phrases, simple and different types of complex sentences) and complications (question marks, exclamations, citations and phrases). Their combination and sentences saturation by them are noted.

Keywords: adventure, diary, phraseological units, stylistic figures, inserted constructions.

20 століття з його інтенсивним розвитком науки і техніки дало поштовх розвитку такої оповідної форми як роман. З'являються твори абсолютно різноманітних за жанром. Одним із найцікавіших його різновидів став авантюрно-пригодницький роман. За визначенням літературознавчого словника, сюжет його насичений незвичайними подіями й характеризується їх несподіваним поворотом, великою динамікою розгортання. Для пригодницького роману характерні мотиви викрадення й переслідування, атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування (Літературознавчий словник-довідник, 2007).

М. Бахтін стверджував, що «авантюрний сюжет не спирається на особисті стійкі положення – сімейні, соціальні, біографічні, – він розвивається всупереч їм» (Юрчак, 2018: 106). Авантюрну ситуацію він визначав як несподівану та випадкову, таку, в якій може опинитися будь-яка людина, незалежно від соціального статусу. Час, на думку науковця, розпадається на «відрізки-авантюри». Авантюрний час виникає «в точках розриву (що виникло) нормальних, реальних, закономірних часових рядів, там, де ця закономірність (якою б вона не була) раптом порушується і події отримують несподіваний і непередбачуваний поворот» (Юрчак, 2018: 106). На слухну думку Юрчак, жанр авантюрного роману є показовим у системі жанрових модифікацій Ю. Косача. Людина високоосвічена, ерудована, з вмінням працювати з історичними джерелами, письменник підходить до підготовки бази твору ґрунтовно. Показовим є той факт, що робота над твором тривала близько 10 років, багато локацій автор відвідав особисто і зміг передати свої враження від них.

До кожного з одинадцяти розділів роману додано доречні цитати. Вражає лише перелік прізвищ авторів – представників української та зарубіжної літератури. Серед них Д. Аліг'єрі, Дж. Боккаччо, Л. Боровиковський, І. Величковський, Вергілій, Гораций, Й. Горленко, В. Капніст, Ларошфуко, І. Максимович, Інокентій Нерунович, Овідій, І. Орановський, Ф. Петрарка, К. Сакович, Г. Скворода, І. Фальківський, В. Шекспір, Ювенал, С. Яворський, а також мислителів: Шодерло де Лакло, Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо. Окрім того, Косач цитує листи Катерини II до адмірала О. Орлова. В основу роману покладено таємничу історію княжни Тараканової, яка видавала себе за доньку цариці Єлизавети Петрівни та Олексія Розумовського. Правда щодо цієї історичної постаті залишається не з'ясованою ще й досі, тож автор цілком має право на свою версію розвитку подій. Ідея роману, сформульована автором у короткій передмові, зобразити «Вісімнадцяте сторіччя, сторіччя чудесного рококо, просвітителів, енциклопедистів, що підготували велику революцію 1789 року, незрівняних учених, письменників, образотворців, полководців; сторіччя, що вивело на кін історії народ – все це мало для мене завжди велику принадність...» (Косач, 1987).

Проте роман – не лише минуле, для Юрія Косача це відображення цілком сучасних йому подій: «знаменно, що при цьому зачаруванні добою несподівано відкрилась друга, підводна лінія моєї історії, а саме те, що ця історія надзвичайно актуальна, бо без ушину переключиться з нашою сучасністю, також багатою на всілякі химерні і чудернацькі явища, конфлікти, перипетії»; «... я малюю багатьох сьгоднішніх людяків і їхню жабомишодраківку, їхні витівки і їхне назагал нікчемне прозябання на чужині!» (Косач, 1987).

Автор зауважував щодо усієї написаної ним історичної прози, що вони не вкладаються в рамки, його цікавлять більше характери, психологія, символіка, ніж достовірне відображення історичного тла. У минулому увагу митця привертають постаті тих співвітчизників, які були інтегровані в європейський культурний процес, причетні до визначних історичних подій, за найтрагічніших обставин явили незламність духу й життєстійкість (Агєєва, 2003: 7). Таким чином, зацікавлення загадковою «володаркою Понтиди» має таке ж пояснення: «Для українського історичного автора ота таємнича і трагедійна постать так званої княжни Дараган-Тараканової цікава насамперед тим, що це була, мабуть, перша українська емігрантка, помітна також своїми політичними концепціями, в яких фігурувала Україна, як окрема частина майбутнього імперіального комплексу відродженої Візантії» (Косач, 1987).

Юрій Косач як фігура визначна для літературного процесу еміграції, проте неоднозначна у сприйнятті, особливо його сучасниками, перебував у центрі дослідження багатьох літературознавців. Варто лише згадати імена його сучасників – Г. Костюка, Ю. Шевельова, У. Самчука, В. Державина, Д. Донцова, Б. Бойчука, О. Тарнавського. Загалом його творчості присвячені огляди В. Агєєвої, С. Андрусів, І. Васишин, Р. Горака, О. Дмитрука, Ю. Мариненко, Н. Мафтин, С. Павличко, А. Ращенко, С. Семенко, Г. Семенюк, І. Сквирської, М. Стеха, О. Шалагінової та ін.

Проблематику та образи його творів проаналізовано Л. Бурчинською, М. Гнатішаком, М. Голубцем, С. Гординським, О. Дніпровським, Л. Нигрицьким, Б. Чорногорою. Історичні твори Косача досліджувались С. Васківцем, Д. Затонським, С. Луцій, С. Романовим, Г. Юрчак та ін.

Історична проза посідає особливе місце у творчості письменника, про глибоке зацікавлення нею свідчать такі публікації: «Від феодалізму до неофеодалізму» (1962), «До проблеми історичної повісті» (1938), «Історична белетристика і становище критики» (1946), «Історизм і література» (1947). Таким чином роман «Володарка Понтиди» як останній історичний твір автора є результатом глибоких роздумів над історією та її впливом на сучасність.

Наскільки вивченою є творчість Юрія Косача з літературознавчого боку, настільки ж малодослідженою з мовознавчого. Тому дослідження стилістики історичного твору є потрібним та актуальним. Метою цієї розвідки є розкриття мовних особливостей історичного роману «Володарка Понтиди». Мета, у свою чергу, обумовлює завдання роботи: -дослідити мовні засоби названого роману; -вивчити особливості індивідуального стилю письменника; -визначити місце роману в системі історичних творів автора.

У міжвоєнні роки історична література була надзвичайно популярною. З одного боку, це історичні праці М. Аркаса, І. Борщака, М. Грушевського, Б. Крупицького, М. Костомарова, О. Прицака, С. Томашівського, а з іншого – художні твори на історичну тематику Б. Лепкого, М. Костомарова, П. Куліша, О. Левицького, І. Нечуя-Левицького, Ю. Опільського, І. Франка, А. Чайківського.

Усе це зумовило появу низки цікавих історичних творів. Особливе місце серед них посідають такі, у яких ідеться про життя і діяльність українців за кордоном. Їх об'єднує у так званий «європейський» цикл. Серед них оповідання «Вечір у Розумовського», «Молодість Савича», «Учта Климентія» (1937); «Вітряк» (1937); «Лосенко, вольний митець» (1939), «Місія Симоновського» (1942) та «Уривок Симфонії» (1943). Великий за обсягом єдиний серед них роман «Затяг під Дюнкерк» (1936) був загублений видавництвом. Загалом, об'єднуючою темою для всіх них є зображення переломних для свідомості подій – повстання, революції, війни. Діалогія Косача «Рубікон Хмельницького» і «День гніву» присвячена національній-визвольній війні під проводом Б. Хмельницького та причинам її поразки, що знову засвідчує пошук проблем сучасності письменником у минулому. Герої усіх історичних творів належать до верстви, що мала найбільший вплив на усі події, на думку автора, це – інтелігенція (Романов, 2009).

Художньо-композиційні пошуки автора, розпочаті ранніми історичними творами, продовжуються і у пізніх романах – «Чортівська скеля» та «Володарка Понтиди», при тому обидва вони – авантюри. Колорит епохи в цих романах передано через мову, побут, звичаї, одяг, поведінку, топографічні вказівки. Сильові пошуки Юрія Косача дають підставу дослідникам визначити його індивідуальний стиль як поєднання імпресіоністичних, експресіоністичних та барокових елементів («експресіоністичне бароко»).

Цікавою є і форма роману «Володарка Понтиди» – діарії (щоденник), що містить нотування життєвих подій, які щойно відбулися та відтворюють пережите, побачене чи почуте, викликали в автора сильне враження (Ігнат'єва, 2012: 38). Форма твору впливає і на злиття образу оповідача та образу автора, оскільки твір написаний від імені уявної історичної особи, «книжну» мову XVIII століття (суміш української, церковнослов'янської з російськими наріччями, пересиченою латинізмами, полонізмами та макаронізмами) якої автор зробив зрозумілою для сучасного читача, зберігши «і титлу і кому» (стиль

розповіді). Проте залишки оригінального мовлення Юрія Рославця відчуються протягом прочитання, надаючи твору достовірності.

За В. Жирмунським, стиль літературного твору включає мовні засоби, теми, образи, композицію, художній зміст, ідею та проблематику, особливості світогляду письменника (Жирмунський, 1977). З нашої точки зору, особливості індивідуального стилю автора перш за все мовні. *Лексика твору* містить багато *латинізмів, макаронізмів, полонізмів та авторських неологізмів*: «Я з Гетьманщини, з України, коли хочете знати, – сказав я, – але для вас це мабуть **terra incognita**, щось на кшталт Татарії чи країни Великого Могола» (Косач, 1987: 13); «Служка, дорадник, **тогумфацький**, писарчук, банкір, наречений, коханець?» (Косач, 1987: 23); «І, завлавши нетерпляче на покоївок, щоб принесли їй **пуздерка** з помадами і пудрами, а також парадні шати, розповіла мені свою історію» (Косач, 1987: 28); «Однак, коли **лисюра** почав **харамбаркати** про мої почуття до Дами з Азова, облизуючи свої сухі губи, мов котюра до сала, та ще й повчати мене, що це, мовляв, привело мене до нерозважних вчинків, яких наслідки необлічими, я зовсім вийшов із себе і наказав йому глядіти свого довгого носа, а до моїх справ йому зась...» (Косач, 1987: 36). Часто фраза латиною, німецькою або французькою подано українською, а у дужках міститься оригінальне написання: «Однак **«леттр де каше»** («letters de cachee») це не були жарти...» (Косач, 1987: 49).

Мовні звороти похідної номінації – фразеологічні одиниці є вагомою складовою стилю твору та індивідуального стилю письменника. Ці конструкції пов'язані безпосередньо як з широким етнокультурним контекстом, так із усіма складниками стилю, у тому числі світоглядом письменника (Білоноженко, Гнатюк, 1989). У романі «Володарка Понтиди» фразеологізми широко вживані і можуть бути розподілені за різними критеріями. За джерелом (походженням) вони поділяються на такі, що означають *господарські, трудові процеси*: «Клепнувши мене по плечі, він сказав, що роблю враження непоганого парубка, з яким **можна зварити кашу**» (Косач, 1987: 21); *народні звичаї та обряди*: «Я подумки потішався тим, що й Доманський, цей торохтій і чаклун, що недавно пускав мені пилітку в очі, сидів тепер смиренний і **скривлений, як середа на п'ятницю**» (Косач, 1987: 50). Тут натяк на звичай постувати у названі дні.

Наступна група за згаданим критерієм – це *явища природи*: «Видно, для них це було **мов грім з ясного неба**» (Косач, 1987: 49); *народні спостереження*: «...Бо як відомо, справжніх **друзів пізнають не в гаразді, а в біді...**» (Косач, 1987: 30). *Іншомовні запозичення, інтернаціональні звороти* вживаються як з перекладом-поясненням, так і без нього: «...То ж я, за прикладом старовинних, старався **«нічому не дивуватись»**, **nihil admirari**, хоч дивуватись осьде, серед чорторію юрби, всіх див і чудасій, було чому» (Косач, 1987: 10).

Серед досліджених конструкцій спостерігаємо і не зафіксовані у словниках або трансформовані фразеологізми: «**Жінку, як кажуть, не вдариш і квіткою**» (Косач, 1987: 38). Трансформація найчастіше йде шляхом заміни одного з компонентів з метою надання виразнішої характеристики: «Я сумнівався, чи така **коняча натура** (*норм. – людська натура*) здібна взагалі до якогось ніжного почуття» (Косач, 1987: 48); «Монтегі був бідний, як **турецький святий** (*норм. – голий як турецький святий*), а Христанек знайшов у вивернених кишенях декілька еку» (Косач, 1987: 50); «Проте вона, треба сказати, визнала в мені героя на цей день: бо ж якби не мої грошенята, то сиділи б ми усі, **як пацюки, накриті рядном**» (*норм. – накритий мокрим рядном*) (Косач, 1987: 57). Надзвичайно широко використовує Косач такі одиниці у *порівняннях*: «Він мимрив про своє співчуття до мене, як до людини обдуреної **як Сидорів цап**, що його волочать на ярмарок, до мене, що, **як сливка в борщі**, попав у халепу з власної довірливості, бо далекі, не варто...» (Косач, 1987: 37). За характером ці конструкції можуть бути різного походження, часто одне речення достатньо насичене ними: аж до трьох різних.

Стилістика твору знаходить свою реалізацію у різноманітних стилістичних фігурах – особливих словесних конструкціях, що відхиляються від певних синтаксичних норм і дають оригінальну форму для образного представлення художнього матеріалу (Дудик, 2005). Серед різноманіття таких фігур у романі «Володарка Понтиди» вжито в тому числі *градацію*. Цей стилістичний засіб має зростаючий сенс значущості слів або виразів: «Коли б я знав, що цей баль стане прапочатком моїх **невдач, могого нещастя, моєї лихого долі!**» (Косач, 1987: 11). Градація у творі допомагає підкреслити та розширити думку або враження героя.

Наступна фігура – *апосіопеза*, що є незакінченим реченням, у якому передана не висловлена до кінця думка. У розглянутому творі часто зустрічається в прямій мові персонажів, виконуючи різні естетичні функції, нерідко це розгубленість та схвильованість при високому емоційному напруженні: «Аж нікому, повірте, бо ви – одне, а вони зовсім інше...» (Косач, 1987: 28). *Полісиндетон* – стилістична фігура, яка полягає в накопиченні сполучників або інших службових частин мови: «Що ж до жіноцтва, то хоч були між ним і солоденькі і причепурені і влєсливі, але мало хто з них усіх, – що стовбичили в усяких кафе і дуддили незмінний шоколад, незважаючи на їхню маніжність і винижність та зальотність, могли вести розумну і цікаву розмову» (Косач, 1987: 10). Вживання їх умотивоване логічним й емоційним виділенням кожної складової частини висловлювання.

Така стилістична фігура як *асиндетон* полягає у пропуску сполучників, що зв'язують окремі слова й частини фраз: «Я відбивався руками і ногами від всіляких причеп, повій і комедіанток з розмазаним по обличчях білилом і рум'янами, що **вистрибували, витанцюовували, замітали** підлогу своїми атласами і шовками, безсоромно **зазивали** кожного стрічного, **поринали** і знов з'являлися чортівським хороводом у винній, любашній імлі» (Косач, 1987: 14). Асиндетон посилює виразність мовлення, привносить динамічність, стислість, але при тому насиченість, служить для певного логічного виділення тих слів, між якими пропущені сполучники. Також спостерігаємо серед досліджених фігур *плеоназм*, що ґрунтується на повторі близькозначних слів: «Признатись, у першій хвилині, мені важко було видобути хоч одне слово, її історія, розповіджена знехотя, осяяла мою **любу-згубу** новим, сказати б, найхімернішим мерехтом» (Косач, 1987: 31). Подібний повтор вживається для певного увиразнення виділених конструкцій. Сенс *тавтології* полягає у повторі однокорених слів: «Оці ж **то** очі, що спалахували крізь маску, **отой** її глузуючий з усіх і всього посміх, **ота** її загадкова стать стали мені **любою-згубою**» (Косач, 1987: 12). Цей засіб навмисне затримує і концентрує увагу з метою увиразнення сказаного, посилення емоційного впливу і певної ритмічності мови твору. *Повтор* – стилістична фігура, що полягає у повторенні однакових слів або форм слів у певній синтаксичній одиниці: «Знайте, що ми оточені **ворогами** і то **ворогами** могутніми» (Косач, 1987: 20). Такі фігури у розглянутому творі, як правило, підсилювальні, тобто супроводжуються іншими епітетами, які уточнюють і розкривають зміст повторюваного.

При *парономазії* навмисне зіставленням слів, різних за значенням, але подібних за звучанням породжує несподівані, неочікувані асоціативні зв'язки, що особливо посилює виразність тексту, висловлювання: «Насправді ж елементи космосу і їх сили, здебільшого для всіх смертних, **невідомі і невидимі**, творять одну велику міць явищ фізичних і метафізичних» (Косач, 1987: 40). Це явище породжене грою слів, проте, не з метою створення комічного ефекту, а швидше задля підкреслення уваги до фрази. *Антитеза* – стилістична фігура, яка утворюється зіставленням слів або словосполучень, протилежних за своїм змістом: «Але сюди сходились і фінтикуваті **пройдисвіти** типу Христанека, **шарлатани** в окулярах і з рукописами під пахою, які подавали себе за **письменників**, начебто актори з Італійської Комедії, колишні **священники без сутан** або **єзуїтські святохи, куртизани**, що величали себе **маркізами, шахраї**, що прикидалися **винахідниками...**» (Косач, 1987: 25). Традиційна мета вживання антитези – для іронічної або сатиричної характеристики предметів, знаходить тут свою реалізацію також – це опис усього різноманіття гостей на застіллі Дами з Азова, які уособлюють собою шарлатанів усіх видів та типів. Запитання, яке не потребує відповіді – це така фігура, як *риторичне запитання*. Його мета – афористичне узагальнення загальновідомої або очевидної думки: «І знов ця справа, **яка з біса, справа?**» (Косач, 1987: 27). Останньою у цій класифікації є *запитання і відповідь*, що використовується для особливого привертання уваги до певного поняття, проблемами тощо: «Що з того, що стан мій був аж надто сумнівний; **хто я такий? Служка, дорадник, тотумфацький, писарчук, банкір, наречений, коханець? Ні**, я був тільки невіглас, що блукає за власною тінню» (Косач, 1987: 23). Усі подібні конструкції у романі є наслідком роздумів головного героя – Юрія Рославця – над власною долею та вчинками, що ведуть до неминучого кінця його оповіді та його життя.

Форма написання «Володарки Понтиди» – діарій – обумовляє такі особливості мови твору як вживання вставних та вставлених конструкцій різноманітних як за типом, структурою, так і за метою вживання. Вставні конструкції пов'язуються переважно із загальним змістом усього речення, надаючи йому певного відтінку, тому виключення вставних конструкцій нерідко впливає на зміст речення, хоч принципово синтаксичної структури й не порушує (Шульжук, 2004).

З точки зору постійних сумнівів оповідача у своїх вчинках значення найбільш вживаного типу вставних конструкцій – *невпевненість*: «Там, **мабуть**, перебувала княжна та й імовірно інші в'язні» (Косач, 1987: 419). Трохи менша група за кількістю – ті, що виражають *впевненість*: «Це ми робили на те, щоб не звертати уваги шпиків, які, **безумовно**, за нами стежили» (Косач, 1987: 422). Наступна група вказує на *джерело думки*: «Однак і там, **як говорили пізніше очевидці і його застільні друзі**, він не міг визволитись від давньої пристрасті — картярства» (Косач, 1987: 426). Четверта – означає *оцінку фактів з погляду їх звичайності*: «Таким чином, нас залишилось всього четверо, не рахуючи, звичайно, Шенка та його ватаги гайдуків, яким також видно не вельми хотілось, **як видно**, встрявати в нашу веремію і мабуть мріялось дременути якнайшвидше» (Косач, 1987: 414). П'ята – також оцінку, але *емоційну*: «Увечері, **як на те**, нас повідомлено на брігу, що сталася неприємна пригода» (Косач, 1987: 413). І, нарешті, остання вказує на зв'язок думок: «**Однак**, ні один із цих боягузів, з яких кожен був мені винен десятки тисячі дукатів, навіть не завдав собі труда відповісти на мої листи. **Проте**, зовсім несподівано, ми одержали вістку від кавалера Бомона д'Еона з Лондону» (Косач, 1987: 420).

Вставлені конструкції, на відміну від вставних, використовують лише для висловлення зауважень або додаткових повідомлень, що доповнюють, уточнюють зміст усього речення в цілому чи окремого його члена. Не маючи безпосереднього змістового зв'язку з основним реченням, вставлені конструкції у романі «Володарка Понтиди» виділені, як правило, *дужками*: «Проте, (**аж збілів він**), нехай тільки поважиться пройдисвіт підманути; він його дістане з-під землі» (Косач, 1987: 413). Структурно вони виражені *словосполученням, простим або складним реченням*, при цьому перші істотно переважають: «А може у сучасників Потьомкіна – Грицька Нечоси (**до речі**), у Розумовських і Безбородьків та інших паладинів імперії українського роду була своя діалектика стратегії?» (Косач, 1987: 3). Розглянувши види речень-вставлених конструкцій, відзначаємо *односкладні*: «Мою розповідь слухали з неменшою увагою два її ад'ютанти чи чорт їх знає хто – **гевал Доманський у вишневому каптані та финтик Христанек**» (Косач, 1987: 19); *прості ускладнені речення*: «Ні принцеса Поліньяк, ні Ламбаль, ні маркіз де Водрейль (**гадано, нині важлива персона у молодій королеві**), ні ніхто інший із «бузковоготочення» у Версалі, не з'являвся з дорученням, чи хоча б з куртуазійними візитами» (Косач, 1987: 44); *складносурядні*: «Я ще поруюсь з темними силами космосу... (**Він замислився, але за хвилину вдумливо поглянув на мене, хоч з деякою іронією**)» (Косач, 1987: 40); *складнопідрядні*: «Мотлох, що зібрався біля «Білого орла», ловив гави та розглядав нас з цікавістю, приймав нас (**як казав Христанек, що трохи вештався біля дому**) за мандрівних комедіантів» (Косач, 1987: 55); *безсполучникові*: «Наш антигерой – **причинний, заморожений химерою своєї жаги, він у постійному сум'ятті, він женеться за з'явою**, – він не володіє своєю долею, а, навпаки, доля володіє ним» (Косач, 1987: 5).

Емоційність передачі думок підкреслено вживанням *знаків питання, оклику та вигуків* у розглянутих конструкціях: «Я розвів руками (**ось такий з мене знавець політичних інтриг!**)» (Косач, 1987: 213); «І, наперекір усьому, я почував себе окрилений, але, – **ой леле, леле**, – чи ж знав я, горопаха, що моє безталання тільки тепер починається?» (Косач, 1987: 45). Характерною особливістю дослідженого твору є ускладнення вставлених конструкцій *цитатами та фразеологізмами*: «А як котрийсь і має грошенята (з **тих, що їх княжна називає «августішими братами чи сестрами»**), то вони воліють викидати гроші на срібні нічні горщики для своїх любасок, ніж дати на добру справу» (Косач, 1987: 57); «За мною залишались льохи і вежі святого Лазаря (**щоб його качка брикнула!**)» (Косач, 1987: 19).

Досить часто у реченнях вставні конструкції зустрічаються поруч із вставленими або входять у склад вставлених: «Додайте до того мою зелену молодість, повну калитку грошей та інтродукційні листи графа Розумовського, (**а гетьман – граф, я гадаю, був головним натхненником усієї справи**) і ви уявите собі мій щасливий і погожий настрій» (Косач, 1987: 9). Поєднання вставних і вставлених конструкцій є цікавим для дослідження, оскільки вставні конструкції марковані суб'єктивною модальністю, вставлені ж конструкції корелюють з об'єктивною модальністю. Їх поєднання в одному реченні змінює одноплановість висловлення, поєднання ж їх призводить до зміни модальності вставленої конструкції. Окрім того, вставлених конструкцій може бути дві або три в одному реченні: «Про Доманського (**його вважали тут заведієм, що займається висотуванням грошей з багатих жінок**) та про Христанека (**якого тут називали шулером, вже нераз приловленим з позначеними картами**) я сказав усе, що було мені відомо, але без особливого бажання їх очорнити» (Косач,

1987: 67). Така насиченість тексту вказує на високу структурну і семантичну сміливість вставленої конструкції, а також є авторськими міркуваннями, що передаються крізь призму ліричного героя.

Отже, авантюрно-пригодницький роман Юрія Косача «Володарка Понтиди» увійшов до плеяди історичних творів автора і став певним чином вінцем його роздумів над історичним минулим українського народу і тим зв'язком, який він має із сучасним автором. Саме історичні твори, на його думку, є повчальними, оскільки розкривають не лише таємниці минулого, а й пояснюють причини подій сучасності. Недаремно часом дії обрано полум'яне 18 століття, де зростають революційні події, які надовго визначають майбутнє не тільки Європи, а й Російської імперії. Визначальною для стилю цього твору є обрана автором форма щоденника вигаданого персонажа – Юрія Рославця – звичайного хлопця, що походив зі старовинного козацького роду, але з великою силою духу, відданого друзям і коханій, трохи наївного лицаря.

Серед мовних особливостей роману багато тих, що характерні для індивідуального стилю Юрія Косача і які спостерігаються й у інших його творах. У лексиці твору це вживання іншомовних слів та авторських неологізмів. У «Володарці Понтиди» багато з таких слів містять переклад. Фразеологічні одиниці завжди мають свою специфіку вживання у творах, тому що їх використання залежить насамперед від індивідуальних вподобань автора. ФО Косача як традиційні за походженням, так і трансформовані або індивідуально-авторські, що засвідчують ретельну роботу над тестом роману. Стилїстика роману формується також не в останню чергу і завдяки вживанню різноманітних стилістичних фігур.

Синтаксичною особливістю твору є використання вставних та вставлених конструкцій, різних за значенням. Вставлені, авторський коментар у яких підкреслено виділенням дужками, структурно складаються із словосполучень, простих та різного типу складних речень, при цьому відбувається ускладнення, комбінування їх із вставними, насичення ними речень. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у подальшому розгляді мовно-стилїстичних особливостей як роману «Володарка Понтиди», так і інших творів Юрія Косача в цілому.

Джерела та література:

1. Агеева В. Між екзотизмом і традицією // Юрій Косач Проза про життя інших: Тексти, інтерпретації, коментарі. К.: Факт, 2003. С. 7–15.
2. Білоноженко В., Гнатюк І. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. К.: Наукова думка, 1989. 156 с.
3. Дудик П. Стилїстика української мови: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
4. Жирмунский В. Теорія літератури. Поетика. Стилїстика: Избранные труды. М.: Наука, 1977. 407 с.
5. Ігнат'єва С. Діаріуш як жанр щоденникового дискурсу. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. 2018. Vol. VI. P. 37–43.
6. Косач Ю. Володарка Понтиди: Роман. Нью-Йорк: Нові обрії, 1987. 445 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / за редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007. 751 с.
8. Романов С. Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років: монографія. Луцьк: Ред.-вид. відділ ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. 267 с.
9. Шульжук К. Синтаксис української мови. К., 2004. 408 с.
10. Юрчак Г. Жанрово-стилїсова своєрідність романістики Юрія Косача: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Івано-Франківськ, 2018. 229 с.

References:

1. Ahejeva, V. (2003) Mizh ekzotyzmom i tradytsiyeyu [Between exoticism and tradition]. Yuriy Kosach Proza pro zhyttya inshykh: Teksty, interpretatsiyi, komentari. K.: Fakt [in Ukrainian].
2. Bilonozhenko, V., & Hnatyuk, I. (1989) Funktsionuvannya ta leksykohrafichna rozrobka ukrayins'kykh frazeolohizmiv [Functioning and lexicographic development of Ukrainian phraseology]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Dudyk, P. (2005) Stylystyka ukrayins'koyi movy: Navchal'nyy posibnyk [Stylistics of the Ukrainian language: Textbook]. Kyiv: Vydavnychyy tsestr «Akademiya» [in Ukrainian].
4. Zhyrmunskyy, V. (1977) Teoriya literatury. Poetika. Stilistika: Izbrannyye trudy [Theory of Literature. Poetics. Stylistics: Selected Work]. M.: Nauka [in Russian].
5. Ihnat'yeva, S. (2018) Diariush yak zhanr shchodennykovoho dyskursu [Diary as a genre of diary discourse]. *Studia ukrainica posnaniensia*. – Ukrainian studies in Poznan, Vol. VI, 37-43 [in Ukrainian].
6. Kosach, Yu (1987) Volodarka Pontydy: Roman [The ruler of Pontida. Novel]. N'yu-York: Novi obriyi [in Ukrainian].
7. Hrom'yak, R., Kovaliv, Yu. & Teremok, V. (Eds.). (2007) Literaturoznachyy slovnyk-dovidnyk [Literary dictionary-reference book]. Kyiv: VTs «Akademiya» [in Ukrainian].
8. Romanov, S. (2009) Yuriy Kosach mizh mynulym i suchasnym. Istorychna proza pys'mennyka 1930-kh rokiv: monohrafiya [Yuriy Kosach between past and present. Historical prose of the writer of the 1930s: a monograph]. Luts'k: Red.-vyd. viddil VNU im. Lesi Ukrayinky [in Ukrainian].
9. Shul'zhuk, K. (2004) Syntaksys ukrayins'koyi movy [Syntax of the Ukrainian language]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Yurchak, H. (2018) Zhanrovo-styl'ova svoeyidnist' romanistyky Yuriya Kosacha [Genre and style originality of Yuri Kosach novels Candidate's thesis. Ivano-Frankivs'k [in Ukrainian].